

Çağdaş Zeydî Âlimlerle Zeydiyye ve Hadis Üzerine

Kadir DEMİRCİ, Dr.¹

2003 yılı Haziran'ında *Zeydiyye'nin Hadîs Anlayışı* (AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005) adlı doktora tezime ile alakalı araştırma yapmak üzere gittiğim Yemen'de görüştüğüm ilim adamları ve özellikle Zeydiyye mezhebinin önde gelen âlimleriyle 'Zeydiyye ve hadîs' üzerine mülâkatlar gerçekleştirdim. Zeydiyye'nin hadîs konusunda genel düşüncelerini bizzat kendilerinden aktarmanın faydalı olacağı düşüncesiyle mülâkatları sizlerle paylaşmak istedim. Mülâkatlar, onların kendi özel mekânlarında, ayrı zaman dilimlerinde hemen hemen benzer soruları yönelterek gerçekleşti. Ancak burada ayrı zaman ve mekânlarda yapılan bu mülâkatlarda tekrardan kaçınmak için aynı sorulara verilen cevaplar bir araya getirilerek yeniden düzenlendi.

Kendileriyle mülâkat gerçekleştirilen ilim adamları hakkında yayımlamayı plânladığım *Çağdaş Zeydî Âlimler* başlıklı çalışmamızda ayrıntılı bir şekilde bilgi verileceğinden burada kısa biyografileriyle iktifa edildi. Görüştüğümüz ulemâdan **Sâlih Ahmed el-Vâil** Devlet Üniversitesi yayında mülâkâtı gerçekleştirdiğimiz özel Câmîatu'l-İmân Üniversitesi'nde de hadîs hocasıdır. Kendisi Zeydiyye ve hadîs ile ilgili sorduğumuz sorulardan pek hoşnut olmadı ve bize hadîse ve sünnete teslim olmamız yolunda nasihatlar bulundu. **Allâme Bedrüddîn el-Hûsî** Zeydiyye'nin önde gelen âlimlerinden olup, mezhebin en önemli merkezi Sa'de şehrinde doğmuş ve buradaki ulemâdan ilim tahsil etmiştir. Kendisini Ehl-i Beyt ilim ve kültürünün yayılmasına adanmış el-Hûsî'nin *Tahrîru'l-Efkâr an Taklîdi'l-Eşrâr, el-Ğarâtü's-Serîa fi'r-Raddi ala't-Talîa, el-İcâz fi'r-Raddi ala Fetevâi'l-Hicâz, et-Tahzîr mine'l-Fırak* gibi yayımlanmış kitapları vardır. **Allâme Muhammed Hasen el-Ucrî** de Zeydiyye'nin fakîh ve muhaddislerinden olup, Dahyan'da doğmuştur. Sa'de'de yaşayan el-Ucrî'nin de *İrşadü'l-enâm ilâ edilleti'l-ahkâm, el-Cevâhiru'l-muzie fi'l-keşfi an esânidi'z-Zeydiyye ve es-Sahîhu'l-muhtar min ulumi itrati'l-ahbâr* (I-IV, baskıda) gibi eserleri bulunmaktadır. Mülâkat gerçekleştirdiğimiz genç

nesil Zeydilerden **Yrd. Doç. Dr. İsmâil el-Vezîr** San'a Üniversitesi Medeni Hukuk Fakültesi'nde usûl-i fıkıh hocası olup *Mede'l-ahz bi haberî'l-vâhid inde'z-Zeydiyye* adlı yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Kendini önemli yazmaları neşretmek suretiyle Zeydî kültürü ihyâya adanmış olan 1957 doğumlu **Abdüsselâm el-Vecîh** ise çalışmalarını Mektebetü Zeyd b. Ali'de sürdürmekte olup *el-Emâlî es-Suğra* neşrettiği eserlerdendir. Ayrıca *A'lâmu'l-Muellifîne'z-Zeydiyye* ve *Cinâyetu'l-Akvâ* gibi telif çalışmaları da bulunmaktadır. 1967 doğumlu **Yahyâ Sâlim İzzân** ise Buhûsü'l-Yemen adlı araştırma merkezinde çalışmalarını sürdürmektedir. Müellifin *el-Feleku'd-devvâr, el-Gatamtamu'z-zahhâr, Kitâbu'z-zikr, Mecmû'u kütübi ve rasâilî İmâm Zeyd* adlı tahkikleri ile *Hayatu İmâm Zeyd b. Ali, Tavzihu'l-makâl ve'd-Dammi ve'l-irsâl, İmâm Yahyâ b. Zeyd el-Fetâ es-Sâir, el-İmâm Hasan b. Rıza* adlı telif eserleri bulunmaktadır. Ve nihayet Yemen'de Câmî'u Zübeyr'de görüştüğümüz **Dr. Abdurrahman el-Ğuneym Mısır** asıllı olup adı geçen camide Fethu'l-Bârî okutmaktadır.

Demirci: Sanırım Türkiye'deki insanlar Zeydiyye'yi bizzat kendi mensuplarından duymak isteyeceklerdir. Zeydiyye hakkında neler söylemek istersiniz?

Bedruddin el-Hûsî: Zeydiyye, Zeyd b. Ali'ye tâbi olmuş bir mezheptir. Şi'a, imâm Ali'ye ihtimâm göstermekle temeyyüz etmiş, Zeydiyye de emr-i bi'l-ma'ruf nehy'i-ani'l-münker, zâlim idareciye kıyam ile temeyyüz etmiştir. Zeydiyye'ye göre Allah Teâlâ âdildir, hâkimdir, kullara zulmetmez, fesadı sevmez, kullarının küfrüne razı olmaz, ganidir, kerimdir. Bu inanç esaslarından dolayı Zeydiyye'nin düşmanları Zeydiyye'nin Mu'tezile olduğunu iddia etmişlerdir. Ya da bu görüşler Mu'tezile'yi açıklar demişlerdir. Çünkü Mu'tezile Allah'ın adâletinden, hikmetinden söz eder; her kim ki Allah'ın adlinden, hikmetinden söz ederse onlara göre o Mu'teziledir. Kim bunları söylemezse o Mu'tezile değildir. Mu'tezile ile adliyyeden olan bir fırkayı murâd ediyorlar. Vâsıl b. Atâ'yı, Ebû Ali Cübbâi'yi kastediyorlar. Zeydiyye, ilmi esas aldığı için doğruya, hakikate yöneldiği için bazı meselelerde Ebû Hanife ile bazı meselelerde Şâfiyye ile, bazı meselelerde de Caferiyye ile muvâfakat etmiştir. Bu tevâfuk, Zeydiyye'yi Hanefî diye isimlendirmeyi gerekli kılmaz. Zeydiyye bir ilim deryasına sahiptir. Eserleri ile İmamları ile onun Ebû Hanife'ye ihtiyacı yoktur. Bilakis Şehristânî *Milel*'inde zikretmiştir ki Ebû Hanife Zeydî'dir. Bu söylenen şey, daha önce söylenen şeyin tam tersidir. Zeydiyye Mu'tezile ile de bazı meselelerde ittifak etmiştir. Adl, tevhid, Allah'ı yaratılmışlara benzetmekten tenzih, Allah'ı kullara zulmetmekten tenzih, Allah'ın ma'siyetleri yaratmaktan tenzih gibi konularda Zeydiyye ile Mu'tezile arasında bir tevâfuk bulunmaktadır. Zeydiyye muhâlifleri, "Zeydiyye Mu'teziledir" demek suretiyle Zeydiyye'yi zayıflatmak, inananları nazarında Zeydiyye'yi gözden düşürmek istiyorlar. Gerçekte Zeydiyye, akâidi ile fikhî ile kitapları ve İmamları ile selefleri ile müstakil bir mezheptir. Meselâ Kâsım b. İbrahim er-

¹ Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı.

Rassî'nin (ö. 246), Hâdî ile'l-Hak Yahyâ b. el-Hüseyn'nin (v.298), Zeyd b. Ali'nin risâleleri ve *el-Mecmû'u'l-Fıkhi* gibi eserler ile müstakil bir mezheptir. Zeydiyye Şi'a'dan ayrılır. Şi'a devlete muhâlif olmayı terk etmiştir. Zeydiyye'ye göre emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker vaciptir. Batılı değiştirmek, zâlimlere karşı kıyam etmek, Müslümanların kurtulması için bizzat dine boyun eğdirilmesi gerekmektedir. Mustaz'afı önderler yapmak gerekmektedir. Emevîler dini değiştirdiler, fesad çıkardılar, zulm ettiler. Vacip olan, bu yaptıklarını değiştirmektir. İmkân ve takat ölçüsünde bu zulme karşı koymaktır. Zeyd b. Ali, ilim ve fazilette kemal sahibi idi. Birçok âlim ona biat etti. O fesadı yok etmek için, İslâm'ın zaferi için başkaldırdı etti. Zeydiyye, diğer fırkalardan işte bu görüşü ile ayrılmıştır. İmâm Zeyd başkaldırdı. Sonra imâm İdris, daha sonra da İmâm Yahyâ Yemen'de başkaldırdı ve devleti kurdu. İmâm Nasır el-Utruş Taberistân'da Zeydiyye mezhebi üzerine devletini kurdu.

Demirci: Kâsım b. İbrahim'in el-Mecmû'u, İmâm Hâdî'nin Mecmû'u, İmâm Zeyd b. Ali'nin Risâleleri ve bunların dışında pek çok eser Zeydiyye'nin usûlu'd-dîne dair eserleridir. Sözelimi Hüseyin Humeydân'ın Mecmû'u'nda Mu'tezile'ye reddiyesi bulunmaktadır.

Yahyâ Sâlim İzzân: Zeydiyye İmâm Zeyd'e tâbi olanların mezhebidir. İmâm Zeyd'e bu mensubiyet iki ana esas üzerinde gerçekleşmiştir. Birincisi, toplumsal hayattaki kötülöklere, haksızlıklara başkaldırı, ikincisi de fikrî, ilmî donukluğa karşı başkaldırıdır. Zeydiyye hür düşüncenin hâkim olduğu bir mezheptir. Zeydiyye mezhebinde sabit olan sadece vahiydir. Bunun dışında İmamların ve âlimlerin ictihâdları sabit, değişmez, değiştirilemez olarak görülmez. İctihâdlar beşer mahsulüdür. Hiçbiri, İmâm Zeyd'in ictihâdını da dâhil, Zeydiyye mezhebinde mukaddes addedilmez. İmamlar masum değildir. Delil izin verirse İmâm Zeyd'in ictihâdını alınır; izin vermezse terk edilir. Bu onun mezhebinden çıktığımız anlamına gelmez. Bilakis İmâm Zeyd'in mezhebi, metodu budur. Zeydiyye, hür bir usûle sahip olduğundan, hür düşünceye sahip olduğundan bazen Mu'tezile, bazen Şâfiyye, bazen Hanefiyye, bazen de Caferiyye ile örtüşür. Zeydiyye'yi usûlde Mu'tezilî, furû'da Hanefî gibi göstererek sınırlamak istiyorlar. Bu asla doğru değildir. Zeydiyye sürekli yenilenen, açılım gösteren bir mezheptir.

Abdurrahman el-Ğuneym: Zeydiyye mezhebi hakkında bizim inancımız şudur: Zeydiyye'nin toplama bir metodu vardır. Biraz Ehl-i sünnet'ten almıştır, biraz Caferiyye'den almıştır. Kendilerine özgü bağımsız bir metotları yoktur. Kendileri müstakil bir metoda sahip olduklarını iddia etseler de doğru olan metotlarının memzûc olmasıdır. Meselâ Zeydiyye'de namazda elleri yana salmak ve namazda elleri kaldırmamak hükmü vardır. Sonra gelenler müteahhirin Zeydiyye'si bu görüşleri kabul etmemiş geçersiz saymışlardır. Meselâ İmâm Hâdî'nin mezhebi İmâm Zeyd'in mezhebine aykırı düşer. Zeyd'in mezhebi Hâdî'nin mezhebine muhalefet eder. Müteahhir ulema Hâ-

dî'nin mezhebine muhâlefet eder. Müteahhirinin mezhebi *Kitâbu'l-Ezhâr*'ın müellifi Mehdi'nin mezhebidir.

Demirci: Sayın hocam, bu durumu 'ictihâd' ile açıklayamaz mıyız?

Abdurrahman el-Ğuneym: İctihâd hepsinde mümkün. Evet, gerçekten ictihâd kapısını açtılar. Ancak bu ictihâd teorisinde kalan bir ictihâddir. Pratikte ictihâd edene hücum ettiler. Örneğin, Şevkânî ictihâd derecesine ulaştı, birkaç meselede onlardan ayrıldı; neredeyse onu öldüreceklerdi. İşte bu problemdir. Şevkânî bu konuda *Edebü't-taleb, el-Bedru't-tâli'* isimli eserlerinde onlardan şikâyetlerini dile getirir.

Demirci: Sayın hocam, ülkemizde İsa Doğan isminde bir meslektaşımız Zeydiyye'nin Kelâmî Görüşleri adlı bir doktora çalışması yaptı ve bu çalışmada Zeydiyye'nin Kelâmî konularında Mu'tezile ile büyük oranda benzeştiği sonucuna vardı. Bu sonuç doğru mudur?

Bedruddin el-Hüsî: Doğru, çok meselede Zeydiyye Mu'tezile'ye benzer. İmâmet konusunda ise ayrıdır. Mu'tezile'den bir kısmı imâmet konusunda Hz. Ebû Bekir'in imâmete lâyık olduğunu söyler.

Demirci: Zeydiyye'nin usûlde Mu'tezile furû'da ise Hanefî olduğu söyleniyor; buna ne dersiniz?

Muhammed Hasan el-Ucrî: 'Zeydiyye usûlde Mu'tezile furû'da Hanefî'dir' şeklindeki görüşün bir temeli yoktur. Zeydiyye, metodunu saf bir kaynaktan almıştır. O da Emîru'l-Müminin Hz. Ali'dir. Mu'tezile mezhebi de usûllerinde Hz. Ali'ye dayanır. Nitekim İbnu Ebi'l-Hâdîd bunu *Nehcü'l-Belâğ'a*'nın mukaddimesinde zikretmiştir. Ancak pek çok görüşte Zeydiyye ile Mu'tezile örtüşmektedir. Bu durum usûl ilmini bilmeyenler; özellikle Zeydiyye'nin usûl ilimlerinde Mu'tezile'ye dayandığı vehmine götürmektedir ki bu yanlıştır. Seyyid Allâme Humeydân'ın ve Yahyâ el-Kâsımî'nin *Mecmû'u* bu söylediklerimizin sıhhatini ortaya koymaktadır. Aynı şekilde Zeydiyye'nin fıkhında Hanefî olduğu da yanlıştır. Zeydiyye ve Hanefiyye pek çok konuda örtüşmektedir. Bu durum Zeydiyye'nin Hanefî olduğu vehmine insanları düşürmüştür. Zeydiyye fıkhında Kitap, Sünnet, ve sahih kıyasa dayanmaktadır.

Abdurrahman el-Ğuneym: Doğru, akide bakımından Zeydiyye Mu'teziledir. Mu'tezile kitaplarını okurlar, okuturlar. Yemen'e Mu'tezile'yi Abdulcebâr el-Mahasânî getirmiştir. Ondan önce itizâl Yemen'de yoktu. Zeydîler Mu'tezile'nin kitaplarını muhafaza ettiler ve onları okuttular. Meselâ *el-Keşşâf*'ı okutmayan Zeydî âlim göremezsiniz. Ancak Zeydiyye imâmet nazariyesinde Mu'tezile'den ayrılır. Fıkıh alanında da çoğunlukla Hanefîdirler. Bazı meselelerde şaz görüşleri vardır. Onları Hanefîler bile söylemez. Meselâ İmâm Hâdî dört mezhepte olmayan bazı görüşlerde infirad etmiştir.

Demirci: Bizim ülkemizde Zeydiyye hakkında hemen hemen herkes tarafından bilinen ortak bir fikir de Zeydiyye'nin Ehl-i sünnet'e yakın bir mezhep olduğu şeklindedir. Buna ne dersiniz?

Bedruddin el-Hûsî: Fıkıh'ta yakındır. Nitekim Hanefiyye ve Şâfiyye'ye yakındır. Ancak akâidde yakın değildir. Furû'da yakındır.

Muhammed Hasan el-Ucrî: Zeydiyye, Kur'an'ın ve Allah'ın Kitâbı'na muhalif olmayan sahîh Sünnet'in delilleri ile amel etmeye daha yakındır. Zeydiyye, fıkıhtaki asıllarını diğer mezheplere bakmaksızın Kitap, Sünnet, İcmâ ve Kıyas'tan çıkardıkları deliller üzerine bina etmiştir.

Abdurrahman el-Ğuneym: Zeydiyye'nin Ehl-i sünnet'e yakınlığı Şia'ya nispetlidir. Yani Zeydiyye, Caferiyye gibi değildir. Daha mu'tedildir. Lanet, mezheplerinin esası değildir. Caferiyye ta'n ve laneti ibadet olarak yapar. Zeydiyye, sahâbeye ta'n etmez. Onların genel metodunda böyle bir şey yoktur. Zeydiyye çoğu hakkında aleyhte konuşmaz. Ancak Mu'âviye, Amr b. Âs, Ebû Sufyân hakkında konuşurlar. Caferiyye'nin aksine Hz. Âişe hakkında kesinlikle konuşmazlar, Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'a saldırmazlar.

Demirci: Yemen'de Zeydiyye mezhebinin yaygın olacağını, hatta bütün Yemen'in Zeydî olduğunu düşünüyordum. Ancak buraya geldiğimde, Şâfi'i mezhebinin mensuplarını yoğun olarak gördüm. Zeydiyye'ye bağlanışta yavaş yavaş bir kopukluk mu yaşıyor?

Bedruddin el-Hûsî: Mütেকaddim Zeydîler, hadîs konusunda daha akılcı ve eleştirel yaklaşırken, Mütעהhir Zeydîler, bu eleştirel bakıştan vazgeçip hadîse Selefi mantıkla bir kudsiyet atfederek yaklaştılar. Abdullah b. Hamza, bunun tipik bir örneğidir. Ona göre Kur'an'a muhalif olan bir hadîs bile kabul edilebilir. Dolayısıyla mütעהhirün Zeydîler, bir anlamda Sünnileştiler. Bir de Vehhâbiler var. Bunların aslı Suud'tadır. Orada tedris edip Yemen'e geldiler, Zeydiyye'ye düşmanlık ediyorlar. Bu konuda onların da büyük tesirleri var. Bu düşmanlık ile ilgili *Tahrîru'l-efkâr*'a² bakılabilir.

Abdurrahman el-Ğuneym: Yemen iki kısımdır. Bir kısmı Zeydî, bir kısmı da Şâfi'i'dir. Yemen'in üst kısmı kuzey bölgesi Zeydî'dir. Alt kısım, *Tâiz*, *Hadramût*, *Tihâme* gibi yerler Şâfi'i'dir. Eskiden Yemen'de pek çok mezhep bir arada yaşamış. Meselâ Hanefîler Zebîd bölgesinde yaşamışlar. Ancak bugün artık kalmamıştır. Zebîd'de birkaç Hanefî bulabilirsiniz. Zeydiyye, bugün için Caferiyye'nin etkisi altındadır. Tamamen Caferiyye'nin kitapları okutuluyor. Bu durum Zeydiyye'nin zayıflamasına neden olmuştur.

Demirci: Zeydiyye mezhebinin aklı bir mezhep olarak isimlendirebilir miyiz?

Yahyâ Sâlim İzzân: Evet isimlendirebiliriz. Çünkü Zeydiyye ilk teşri kaynağı olarak akla itibar eder.

Demirci: İmamlar Zeydiyye içinde masum mudurlar?

Yahyâ Sâlim İzzân: Hayır, hayır!.

Demirci: Bu yönü ile Zeydiyye Şia'dan ayrılıyor mu?

Yahyâ Sâlim İzzân: Evet, evet. İmamlar masum değildir. Müctehid İmamlara muhalefet edebilir.

Muhammed Hasan el-Ucrî: Biz İmamların masum olduğunu söylemeyiz. Ancak Hz. Hasan ve Hüseyin, Fâtımetü'z-Zehra Zeydiyye'nin İmamlarıdır.

Demirci: Sayın hocam, Sünnî hukukun gelişimi ile Zeydî hukukun gelişimi üzerine yazılmış bir makalede İmâm Hâdî'nin şerî deliller içerisinde icmâi zikretmediğini ve icmânın daha geç dönemlerde örneğin Sârimu'd-dîn el-Vezîr'in el-Fusûlu'l-Lu'lu'iyye'sinde Sünnî deliller gibi Kitap, sünnet, icmâ ve kıyas şeklinde yer aldığını ve Zeydî hukukunun Sünnileştiğini iddia ediyordu. Bu iddiaya ne dersiniz?

İsmail el-Vezîr: Sadece imâm Hâdî değil Ehl-i sünnet fukahâsı içerisinde de icmâi delil olarak kabul etmeyenler bulunmaktadır. Onlar icmân olmadığını söylerler. İcmâ konusu problemleri bir konudur. İcmân ispatı, vukuunun mümkün olup olmaması vs. gibi pek çok problemler vardır. Fıkıhta buna ihtiyaç da yoktur. İnsanlar belli bir görüş etrafında toplansalar, bütün beşer o görüşü benimsediği halde vakia öyle olmasa, o görüş öne çıkarılmaz. O görüş takdim edilmez. Kur'an'ın nassları da bunu destekler. Yani ilmi olmayınca ekseriyetin hiç bir önemi yoktur. Bir meselenin ilmi olması önemlidir. Çoğunluk olmuş azınlık olmuş fark etmez.

Demirci: Sayın hocam Zeydiyye içerisinde içe dönük bir tartışma var mıdır? Örneğin imâmet meselesi tartışılır mı? Yani Kur'an'a genel olarak baktığımızda bütün insanlık için gönderilmiş bir Kitap bir aileyi, soyu, nesebi öne çıkarmıyor. Böyle olması halinde Kur'an gönderiliş amacı ile de ters düşmüş olmaz mı? Kur'an'dan öğrendiğimize göre imâmet konusunda önemli olan vasıflardır, ehliyettir. Hz. Peygamber'in de uygulamalarında bir aileyi, nesebi tercih ettiği görülüyor. Onun da ehliyete bir görevlendirme yaptığını görüyoruz. Zeydiyye özellikle bugün bu modern asırda hala bu imâmet anlayışını nasıl sürdürüyor? Bu konuda bir tartışma söz konusu mu, değişim talepleri var mı?

İsmail el-Vezîr: Benim görüşümü sorarsanız evet ben söylediklerinize katılıyorum, ancak Zeydiyye içinde henüz bu konuda istenen ölçüde bir özleştirme yok. İmâmet konusunda tartışma var ancak bu çok az. Zeydiyye, imâmet konusunda imâmın Alevî-Fâtimî olması gerektiğini söyler. Cesur, cömert vs. olmasını söyler. Ancak Alevî-Fâtimî soyu üzerinde hala devam eder.

²Bedruddin el-Hûsî'ye ait olan bu eser "Çağdaş Zeydî Âlimler" yazısında tanıtılacaktır.

Demirci: Sayın hocam, imâmet meselesi siyâsî bir konu değil mi? Neden bu usûlü'd-dîn içerisinde ele alınıyor?

İsmail el-Vezîr: Hayır, Zeydiyye'ye göre imâmet konusu usûlü'd-dîndendir. Yani imâm falandır, falan zürriyettendir, bu konuda deliller kat'i değildir, zannîdir ve deliller üzerine söylenecek sözler, tartışmalar eleştiriler vardır. Usûlü'din'in kat'i deliller üzerine bina edilmesi gerekir, zan üzerine bina edilemez. Hem zannî delil ileri sürüyorlar hem de usûlü'd-dinde zannî delil olmaz kat'i delil olması gerek diyorlar. Evet, bu tenâkuzdur. Zeydiyye'ye göre imâmet usûlü'd-dîndendir. Bunun anlamı şudur: Yani bununla bir şahsın tayini kastedilmiyor. Kim imam olacak? Şu veya bu, falân veya filân, falân zürriyetten veya filân zürriyetten; hayır bu usûlü'd-dinden değildir. Ancak toplumun bir idarecisinin olması, müslümanların işlerini idare edecek bir mekanizmanın olması işte bu usûlü'd-dîndendir. Bir toplumun idarecisinin olmayışı tasavvur edilemez. Ama idarecinin kim olacağı bu konuda deliller kat'i değil, zannîdir. Usûlü'd-dinin esaslarından olan meseleler vardır. Bir de furû'dan olan meseleler vardır. Şefaât gibi; şefaât usûlü'd-dinin esaslarından olan bir mesele değildir, furû'undan olan bir meseledir.

Demirci: Hocam, Ahmed el-Kâtib'i tanıyor musunuz? O'nun eseri Türkiye'de tercüme edildi.

İsmail el-Vezîr: Çok güzel. Ahmed el-Kâtib ufku açık, eleştirel zihniyete sahip bir insandır.

Demirci: Zeydiyye içinde böyle insanlar var mı?

İsmail el-Vezîr: Hayır onun gibi, ona benzer insanlar yok. Bu soruyu ben sana sorayım. Sen onun gibisini Zeydiyye içinde gördün mü? Türkiye'den geldin, Zeydî âlimlerle görüştün, sen Zeydî âlimleri nasıl buldun?

Demirci: Evet, onun gibisi ile karşılaşmadım. Ama görüştüğüm Zeydî âlimleri ufku ve zihni açık, eleştirel düşünceye sahip, yeniliklere, değişime açık bir konumda gördüm.

***

Demirci: Biraz da hadis ilmine dair düşüncelerinizi merak ediyorum. Sizce hadis araştırmalarının seviyesi nasıldır? Hadis ilminin şu an Yemen'de durumu nedir?

Yahyâ Sâlim İzzân: Hadis tenkidinde muhaddislerin metodu yeterli değildir. Çok problemler vardır. Hadisler yeniden toplanmalı ve yeniden okunmalı ve Kur'an'ın muvâfakatına arz edilmelidir.

Abdurrahman el-Ğuneym: Hadis eğitimi veren iki okul vardır. Bunlardan biri Şeyh Mukbil olup, okulun kurucusu Şeyh Mukbil iki sene önce vefat etmiştir. Şimdi talebesi Hacverî onun bıraktığı yerden eğitimi devam ettirmek-

tedir. Bu medrese Sa'de şehrinde. Bu medresede sadece hadis okunur. *Buhârî*, *Muslim*, Hâkim'in *el-Müstedrek*'i gibi eserler okunur. Ayrıca Mukbil'in kendi yazdığı eserler vardır. Onlar da okunur. Hudeyde'de Muhammed Abdulvehhâb vardır. O hadis eğitimiyle meşgul olur. Mağrib'de Ebu'l-Hasan vardır. Üniversite'de öğrenciler çeşitli dersler ile meşgul olduklarından hadis eğitimi çok fazla yoğun değildir.

Demirci: Hadis ile haber kelimesi arasında ne gibi bir fark vardır?

İsmail el-Vezîr: Hadis kelimesi bir kudsiyet kazanmıştır. Hatta hadisin sıhhati, kuvveti, zayıflığı dikkate alınmadan, hadis mukaddes görülmüştür. Haber kelimesi ise böyle değildir. Haber doğru ve yalan olma ihtimali olan bir kelimedir. Haber kelimesi, mücerred haberdir. Haber kelimesi, kâidelerin boyunduruğu altındadır. Kâideler ona hükmeder. Bu kâidelerin haber ile uygunluğu ortaya çıktığında kabul veya reddi söz konusu olur.

Demirci: Peki Sayın İzzân, hadis ile sünnet arasında bir fark var mıdır?

Yahyâ Sâlim İzzân: Sünnet kelimesinin sünnetullâh, sünnetu't-târih, sünnetü'l-ibâde, şeklinde ıstılahları vardır. Hadis Hz. Peygamber'in sözleridir. Sünnet ise fiilleridir. Her hadis sünnet değildir. Sünnet, Kur'an'ın açıklayıcısıdır. Kur'an'a hâkim değildir, Kur'an'ı nesh edemez, takyîd ve tahsis de edemez. Zeydiyye'nin büyük çoğunluğu bu anlayışta.

Demirci: Zeydiyye'nin itibar ettiği temel hadis kitapları nelerdir?

Abdusselâm el-Vecîh: Zeydiyye imâm Zeyd'in *Müsned*'ine en başta itibar eder. Onun arkasından Ahmed b. İsa'nın (v. 254) *Emâli* isimli eseri gelir. Daha sonra Abdullah el-Alevî'nin *el-Câmiu'l-Kâfi* isimli altı ciltlik eser kullanılır. Kâsım er-Rassî'nin *Mecmû*'larında yer alan rivayetler ve Yahyâ b. el-Huseyn'in eserlerinde yer alan rivayetler, en çok önem verilen hadis kitaplarıdır.

Muhammed Hasan el-Ucrî: İmâm Zeyd'in *Mecmû*'u, Ahmed b. İsa'nın *Emâli*'si, Ebû Tâlib'in *Emâli*'si, Mürşid Billâh'ın *Emâli*'si, Müeyyed Billâh'ın *Emâli*'si, Müeyyed Billâh'ın *Şerhu't-Tecrid*'i Zeydiyye'nin temel hadis kitaplarıdır.

Demirci: Zeydiyye'nin hadis anlayışı konusunda neler söylemek istersiniz?

Sâlih Ahmed el-Vâil: Zeydiyye'nin isnadı yoktur. İlel ve rical kitapları, cerh ve ta'dil eserleri yoktur.

Abdurrahman el-Ğuneym: Zeydiyye kendilerinin hadis kitaplarının olduklarını söylerler ama onların bazısında hiç isnad yoktur. Örneğin Emîr

Hüseyin'in eş-Şifâ'sı³ hatta onlar bu kitap için "Ehl-i Beyt'in Buhârîsi" derler. Ancak bu kitapta isnad yoktur. Zeydiyye'nin isnadlarında problem vardır.

Demirci: Peki size göre bir hadîsin sıhhatini belirlemede muhaddislerin ortaya koydukları şartlar yeterli midir?

Yahyâ Sâlim İzzân: Hayır! Bize göre yeterli değildir. Muhaddislerin şartları, Meselâ senedinin muttasıl olması, zabtı ve adâleti tam olan bir râviden rivayet edilmesi şeklinde tanımlarında yer alan adâlet kimin ölçüsüdür? Kimin koyduğu ölçüye göre belirlenecek? Bir râvi, falân şahsa göre âdildir, başka bir şahsa göre âdil değildir. Râvinin adâletini tespit etmek kişiden kişiye değişir. Adâlet konusunda onların yanında Buhârî'nin Müslim'in yanında âdildirler. Çok ihtilâf vardır. Örneğin A'meş, Zübeyd, Mansûr b. Mu'temir ve bunların dışındaki Sahîh ricâli Buhârî, Müslim gibilerin yanında âdildirler; ama başkaları tarafından ise âdil sayılmamışlardır. Ahbâriler akli kullanmakta yüzeyseldirler. Hadîs ilmi bu konuda sathîdir. Hadîs ilminde derinlik yoktur. Bundan dolayı insanların çoğu hadîse yönelir. Teemmül, düşünme, özgün bir şey ortaya koyma gibi zorluklar içindedirler. Muhaddislerin hizmetleri son bulmuş bir hizmet değildir. Ve onların hizmetleri her şey demek değildir.

Demirci: Ben burada bazı kimselerle görüşüm. Onlar şöyle diyorlar. "Muhaddislerle usûl âlimlerinin metodu birdir, aralarında bir fark yoktur." Bu konuda ne dersiniz efendim?

Yahyâ Sâlim İzzân: Onlar araştırmak, düşünmek için bir gayrete yönelmezler. Onlar bu konuda "falan böyle demiş, filan şöyle demiş" derler. Başkalarını sapık, fâsık, kâfir diye itham ederler.

İsmail el-Vezîr: Muhaddislerin kendileri açısından yeterli olabilir. Ancak Zeydiyye'ye göre bu şartlar yeterli değildir. Hadîs'in Kur'an'a arz edilmesi gerekmektedir. Zeydiyye'nin hadîs kabulünde merkeze koyduğu kriter hadîsin Kur'an'a arz edilmesidir. Haberin medar-i kabulünün Kur'an'a muvafık olmasına bağlıdır. Kur'an'a arz, Muhammed b. İbrahim el-Vezîr'in (ö. 840) söylediği gibi sonra gelenlerin sahîh ve sahîh olmayan şeklinde ve zorlama tevillerle söylediklerini tashih etmeye yönelik bir faaliyet değildir. Bu, mücerred ele alınan bir konudur. Zeydiyye haberin reddi konusunda Kur'an'a arz ile iktifa eder. İmâm Zeyd'in *Müsned*'inde yer alan bazı haberleri Yahyâ b. el-Huseyin tespit etmemiştir. İmâm Zeyd kanalıyla geldiği için itibar etmemiştir denilmez. O, arz kuralına itibar ederek haberi tespit etmemiştir. Arz kâidesi sadece önceki dönemlerde büyük bir titizlikle uygulanmakta idi. Ancak daha sonraki dönemler müteahhir ulemâ tarafından hicri 550'den sonra bu kâide uygulanmamıştır. Hatta Abdullah b. Hamza, Kur'an'a muhalif haberi kabul etmektedir. Bu sebeple arz konusunun yüzde yüz uygulandığını söyleyemeyiz.

³Şifau'l-Evam ahkam hadîslerinin toplandığı bir kitaptır.

Zeydiyye'nin ilk dönemlerinde hicri III. yüzyıla kadar arz kâidesi açık bir şekilde uygulanmıştır. Bu bakımdan mütekaddim Zeydiyye ile müteahhir Zeydiyye arasında fark vardır. Müteahhirin döneminde Resûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen bir haber ile amel etmek onu reddetmekten daha hayırlıdır. Muhtemeldir ki Hz. Peygamber hadîsi söylemiştir, onu reddetmekten korkarız demişlerdir. Mütekaddimin döneminde ise bunun aksi bir tutum söz konusudur. Bir hadîsi reddetmek, dinde olmayan bir şeyi ifade eden bir sözle amel etme daha hayırlıdır. Görüldüğü gibi mütekaddim'in ile müteahhir'in metodu birbirinden tamamen farklıdır. Bu tavrı müteahhirinde bulamazsınız. Muhaddislerin ortaya koyduğu şartlar, râvide bulunması gereken adâlet, zabt gibi şartlar, her şey demek değildir. Mutlaka haberin Kur'an'a arz edilmesi gerekmektedir. Eğer haber, arz kâidesine uygun ise kabul edilir; muhalif ise reddedilir. Bu sebeple Meselâ Zeydiyye sırat, mizan, cinlerin temessül etmeleri ile ilgili rivayetleri kabul etmez. Çünkü bu rivayetler şeriatın kâideleri ile çatışmaktadır. Müteahhirin âlimlerinden arz kâidesini uygulamaktan çekinenler, bu kâideyi ameli hükümlerde uygulamışlardır. Hicri binli yıllarda veya bunun hemen önce ve sonrasında bu kâide usûlu'd-dinde kabul edilmiyordu. Bu tarihten biraz önce veya sonra bu gibi rivayetler kabul edilmemiştir. Zeydiyye mezhebinde temel esas budur.

Bedruddin el-Hüsî: Hayır, muhaddislerin şartları yeterli değildir. Bu şartlar zan üzerine bina edilmiştir. Onlar zanna uyarlar oysa zan hakikat ifade etmez. Buhârî, Müslim, Nesâî hadîs kabulünde bir takım şartlar ileri sürmüşlerdir. Bu şartlar kesin bilgiye götürmez. Zanna götürür. Hücjet, Allah'ın kitabıdır. O'na muvafık olan kabul edilir; muhalif olan ise reddedilir. Hadîs kabulünde umde, Kur'an'a muvaffakiyettir. İsnad umde değildir. Umde, Kur'an ve akıldır. Bunlar asıldır. Hz. Peygamber, bir hadîsinde "benden duyduğunuzu Kur'an'a arz edin; Kur'an'a muvafık olan bendendir, ona aykırı olan benden değildir" buyurmuştur.

Sâlih Ahmed el-Vâil: Muhaddislerin hadîs kabul şartları elbette yeterlidir.

Demirci: Hadîs kabul yolları konusunda bir muhaddislerin, bir de usûl-i fıkıh âlimlerinin metotları vardır. Usûl âlimleri, daha ziyade hadîsin metnine yönelmektedirler. Kur'an'a ve akla, dinin temel esaslarına aykırı olan hadîsleri reddetmektedirler. Usûl âlimlerinin yolu daha kuvvetli gibi gözükmektedir. Muhaddisler ile usûl âlimlerinin hadîs kabul şartlarını mukayese ettiğimizde neler söylemek istersiniz.

Sâlih Ahmed el-Vâil: Muhaddisler ile usûl âlimleri arasında hiçbir ayrılık yoktur. Hepsinin de metotları birdir.

Demirci: Burada görüşüğüm bazı ilim adamları, Zeydiyye'nin hadîs kitaplarında rivayet ettikleri hadîslerin isnadı olmadığı, ille ve rical kitaplarının bulunmadığı iddiasını dile getirdiler. Bunlar doğru mudur?

Bedruddin el-Hûsî: Bu, Zeydiyye'nin düşmanlarının sözüdür. Zeydiyye'nin kitapları vardır. Hadîs kitapları da vardır. Tabakât kitapları da vardır. İmâm Zeyd'in *Mecmû'u*, Ahmed b. İsa'nın *Emâlî'si*, Ebû Tâlib'in *Emâlî'si*, *el-Bisat*, *Şerhu't-Tecrîd* Zeydiyye'nin temel hadîs kitaplarıdır.

Muhammed Hasan el-Ucrî: Zeydiyye ile'l-hadîs, ilmu'r-ricâl ve muttasıl isnad konularında bilgi sahibidirler. Hadîslerin illetlerini, şartlarını ve ricâlini bilirler. Ancak, Zeydiyye hadîs ehlinin illetlerinin çoğunu reddeder. Şi'a'ya ve Ehl-i beyte tâbi olanlara yönelik yaptıkları cerhleri reddederler. Allâme Sarî-muddîn'in, *el-Feleku'd-devvâr* adlı eserine bu konuda bakabilirsiniz. Ayrıca Zeydiyye'nin ricâl ilminde yazılmış eserleri vardır. *Tabakâtu'z-Zeydiyye* bunlardan biridir. Yine Allâme İbrahim b. Kâsım el-Müeyyed Billâh'ın *el-Cedevâtu's-suğra muhtasaru tabakâtu'l-kübrâ* bunlardandır. Abdullah b. Hâdî ve Hasan b. Yahyâ el-Kâsımî'nin ve başkalarının ricâl ile ilgili eserleri vardır.

İsmail el-Vezîr: Bunlar hoş sözler değil. Araştırmaya dayanmayan, ilmi olmayan, yüzeysel sözler. Çünkü Zeydiyye'de isnad vardır. Kabul ve red vardır. Ancak "ilmu mustalahî'l-hadîs" ismi altında müstakil eserleri yoktur.

Demirci: Değerli üstâd Yahyâ b. el-Hüseyn'in eserlerinde isnad görmedim. Yahyâ b. Hüseyn "belağana an Rasulillâh" deyip hadîsi zikrediyor. Bu isnadda bir zâfiyet değil midir?

Bedruddin el-Hûsî: Belağ tâbiri muhaddislerin ıstılahıdır. Yahyâ b. el-Hüseyn'in kullandığı muhaddislerin ıstılahı değildir. O irsal yapmıştır. Mürsel hadîs bize göre makbuldür, hüccettir. Hâdî'nin irsali sahihtir. Bu konuyla ilgili *el-İ'tisâm'ın* birinci cildine bakabilirsiniz.

Abdullah b. Hamud el-İzzî:⁴ Zeydiyye mürseli kabul eder. Ve Zeydiyye'de mürsel haber, müsned haberden daha sağlamdır. Zira mürsel, araştırılmış ve bir imâmın hükmünü almıştır. Bu açıdan İmamların mürselleri sahihtir.

Muhammed Hasan el-Ucrî: İmâm Yahyâ 'belağa' dediğinde bu sıhhat de-recelerinin en üstününü gösterir. Çünkü o araştırdıktan sonra bu tâbiri kullanmıştır.

Demirci: Zeydî İmamlar, kendi aralarında hadîsleri kabul konusunda müttetikler mi, yoksa her biri müstakil bir metot mu izlerler?

Yahyâ Sâlim İzzân: Ayrıntıda her birinin farklı görüşleri olabilir. Ancak ittifak ettiği noktalar vardır. Bunlar hadîsin Kur'an'a arz edilmesi, hadîsin mütevâtir olması veya kabulle karşılanması (mütelakkan bi'l-kabûl), akâide aykırı olmaması gibi genel kâidelerde müttetiklerdir. Fakat ayrıntıda farklı

⁴ Zeydî ilim adamlarındandır. Tahkik ve telif pek çok çalışması olan el-İzzî ve eserleri hakkında başka bir çalışmada bilgi verilecektir. Abdullah b. Hamud el-İzzî Sa'de şehrinde bizi evinde ağırlamış ve Bedruddin el-Hûsî ve Hasan el-Ucrî ile görüşmemizi sağlamıştır. Kendisine müteşekkirim.

görüşler vardır. Örneğin, Ebû Tâlib el-Hârûnî mütekaddimindedir. Yine imâm Hâdî *Kitâbu's-Sünne*'sinde⁵ farklı bir sünnet anlayışına sahip olduğunu ortaya koyar.

Demirci: Hadîsler mana yoluyla mı, lafız yoluyla mı rivayet edilmiştir?

Yahyâ Sâlim İzzân: Tâbi bu beşeri bir meseledir. Falân işitiyor, filân işitiyor, o işitiyor, o ondan işitiyor. Böyle olan hadîsler üzerine tekfir ve tefsik hükmü bina edilmez. Ancak mütevâtir olursa başka.

Demirci: Mütevâtir sizce mümkün müdür?

Yahyâ Sâlim İzzân: Lafzen değil ama manen mümkündür.

Demirci: Mütevâtir hadîsin tanımı ile mütevâtir de olması gereken şartlar konusunda bir çelişki yok mu? Yani tanımda "yalan üzere bir araya gelmesi mümkün olmayan bir cemaatin haberi" diye tarif edilirken şartları arasında dört kişinin, beş kişinin haberinin mütevâtir olacağı söyleniyor. Yirmi veya otuz kişinin yalan üzere bir araya gelmesi mümkün değil midir?

Yahyâ Sâlim İzzân: Mümkündür. Ancak İmâm Hâdî bunu engellemek için bir şart ileri sürüyor. "Değişik beldelerden olması gerekir" (muhtelifetu'l-buldân) diyor. "Çeşitli fırkalardan olması gerekir" (muhtelifetu't-tavâif) diyor; Şi'î, Sünnî, Mu'tezilî gibi. Bütün İslâm fırkalarının ittifak ettiği haber diyor.

Demirci: Sahâbenin adâleti konusunda görüşünüz nedir?

Yahyâ Sâlim İzzân: Sahâbenin lugavî ve şer'î tanımı vardır. Lugavî tanıma göre sahâbe, mücerred arkadaşlık demektir. Bu tanımda hiçbir fazilet terettüp etmez. Ancak şer'î tanımda sahâbe kelimesinin özel bir yeri, konumu ve fazileti vardır. Zeydiyye'ye göre sahâbenin bir meziyeti ve bir konumu vardır. Çünkü onlar, Hz. Peygamber'in sohbeti ile müşerref olmuşlardır. Ancak bu onların ma'sum oldukları anlamına gelmez. Hata etmeyeceklerini kastetmiyoruz. Onlar, Hz. Peygamber'in talebeleridir, bunu göz ardı etmeyiz. Zeydiyye'ye göre sahâbe kısımlara ayrılır. Bunlardan bir kısmı hakkında söz söylenmez ki, bunlar çoğunluğu teşkil ederler. Birtakım sahâbiler vardır ki, onlar hakkında rivayetler bulunmaktadır. Eğer bu rivayetler sahih ise bazıları sohbet şerefini kaybetmişlerdir. Meselâ Muâviye sohbet şerefini kaybetmiştir.

Buhârî ve Müslim'i kutsallaştırmak bu günün problemlerinden biridir. Bizim yeniden Buhârî ve Müslim'i İmâm Zeyd'in *Müsned*'ini İmâm Mâlik'in *Muvatta*'ını yeniden incelememiz gerekmektedir. Örneğin "güneş arşın altındadır" hadîsi gibi. "Arşın eni boyu şöyledir." gibi hadîsler. Bu kitapları takdis etmek hadîslere, sünnete zarar vermektedir. Altı sahih kitabı takdis etmek Müslümanlar arasında nefrete sebebiyet vermektedir. Buhârî ma'sum değildir.

⁵ İmâm Hâdî'nin *Kitâbu's-Sünne* adlı risâlesi tarafımızdan tercüme edilmekte olup, yakında okurlarımıza takdim edilecektir.

Biz hadîsi alırız, yeniden inceler, yeni kevnî sâbiteler ışığında münakaşa ederiz. Örneğin hadîs tıp konusunda şöyle bir şey söylüyor fakat tıp onun aksini söylüyor. Bu gibi hadîslerin yeniden incelenmesi lazım. Buhârî ve Ebû Hanîfe'nin tâbileri arasında sıkıntı vardır. Burada da Buhârî'yi takdis etmek Müslümanlara zarar vermektedir. Şâfi'î mezhebinde çok fazla taassup vardır. Gerçekten çok taassup vardır. Bu bilinen bir şeydir. Nikâh konusunda, kıraat konusunda Hanefî, Mu'tezile, Zeydî hemen hemen aynı kalıptadır.

Demirci: Hadîslerin Kur'an'a arz edilmesi konusunda ne dersiniz?

Sâlih Ahmed el-Vâil: Bu batıl bir yoldur. Hadîslerin Kur'an'a arz edilmesi ile ilgili hadîs uydurmaktır. Hadîs Kur'an'ı açıklar, beyan eder. Ben size hadîslerle amel etmeyi gönlünüzü hadîslere bağlamayı öğütlerim. Hadîslere bağlılık bizi cennete götürür.

Demirci: Kur'an'a arzın problemleri var mıdır?

Yahyâ Sâlim İzzân: Bazı ahbâriler (hadîse, onun lafzına katı bir şekilde bağlanan, tefekkür ve tenkitte bulunmayan) konu ile ilgili bir hadîs getirirler. Fakat o hadîs tenkit edilmelidir. Hadîsi tenkidi için bir esasın olması gerekiyor.

Demirci: Peki, haberin akla aykırı olması ile neyi kastediyorsunuz?

İsmail el-Vezîr: Haberın akla aykırılığı demek, onun aklın müsellemtâna aykırılığı demektir. Yoksa etki altında kalan akıl kastedilmez. Meselâ aklın müsellemtâındandır. Zulm çirkindir. Adâlet güzeldir.

Demirci: Türkiye'de usûl-i fikhın özel anlamda hadîsleri anlama imkânına sahip olup olmadığı daha genel anlamda bilgi ve medeniyet inşâ etmede usûl-i fikhın yeterli olmadığı ve yeniden yazılması gerektiği görüşü dillendirilmektedir. Sizin bu konularda düşünceniz nedir? Yeniden bir usûl-u fikh yazmak gerekli midir?

Yahyâ Sâlim İzzân: Evet, yeniden bir usûl yazmak gereklidir. Bahsettiğiniz medeniyetin inşâ edilmesi için bunlar da yeterli olmaz; daha geniş eserlerin yazılması gereklidir. Rivayet edilen bazı hadîsler var ve bu hadîsler problemlerin çözümünde sürekli kullanılıyor. Hâlbuki teşri; bir problemi çözmek için ele aldığımız hadîsi biz devamlı kullanıyoruz. Resulullah'tan (s.a.v.) rivayet edilen bütün hadîslerin bütün zaman ve mekânlar için bir devamlılığı yoktur. Bazı hadîsler, yalnızca bir problemi çözmek için gelmiştir; başka problemler için değil. Dolayısıyla bu hadîsler birtakım şartlar, olaylar ile alakalıdır. Usûl-i fikhın hadîsler karşısında fonksiyonu gerçekten önemlidir. Çünkü onlar, hadîsleri makbûl ve merdûd diye ayırırlar. Kâideleri ortaya koyarlar haberi ya kabul ederler veya reddederler. Aklî ve mantıkî kâideler uygularlar. Kabul ve red kâideleri önemlidir. Usûl-i fikh kitaplarında bunlar mevcuttur. Usûl âlimleri, haberleri kabul ve red açısından değerlendirirken; muhaddisler sahîh, hasen, zayıf gibi değerlendirmelere giderler. Sahîh ve hasen, sened itibarıyla

yapılmış bir değerlendirmedir. Başka bir şeyle değil. Bundan dolayı İbnu'b-Salâh, Süyûtî, İrâkî bizim hadîslere sahîh dememiz vaka itibarı ile böyle olduğu için değildir. Senedin zâhirine itibar ederek biz hadîsin sahîh olduğuna hükmetmişizdir. Bir hadîsin senedi dikkate alınarak o hadîs hakkında sahîh hükmü verilirken aynı hadîse bir başka sened itibarı ile zayıf hükmü verilmiştir. Bu sebeple hadîs ilmi diye yapılan isimlendirmeyi tashih etmek gerekir. Bu ilim, ilmü'l-esânîd'dir. Hadîs ilmi değildir. Çünkü başka şeylere değil sadece isnadlara dayanır.

Demirci: Biz de Türkiye'de hadîs usûlü değil de isnad usûlü diyoruz.

Yahyâ Sâlim İzzân: İşte doğru olan budur.

Demirci: Hadîsleri anlama konusunda ne söylersiniz. Ülkemizde usûl-u fikhın hadîsleri anlamadaki imkânı üzerinde tartışmalar yapılmaktadır. Yeniden bir usûl-u fikh yazılması ifade edilmektedir. Bu konularda ne dersiniz.

Bedruddin el-Hûsî: Yeniden usûl yazılmasında bir beis yoktur. Önemli olan Kur'an'ın ışığında yazılmasıdır. Hadîslerin anlaşılmasında Kur'an'ın ışığında olmalıdır. Kur'an asıldır.

Demirci: Biz de zaman zaman Buhârî'yi eleştiriyoruz. Fakat ben şunu merak ediyorum: Buhârî'yi eleştirdiğiniz gibi örneğin Ahmed b. İsa'nın (ö. 256) Emâlî'sini de eleştiriyor musunuz?

Yahyâ Sâlim İzzân: Evet, evet, tâbi! Bize göre rivayet edilen bütün hadîsler mutlak bir şekilde sahîh değildir. Hadîsler toplanmış, bir araya getirilmiştir. Müellifi o hadîsleri kendi re'yi'ne göre, kendi icthâdına göre toplamıştır. Dolayısıyla Ahmed b. İsa'nın da, Zeyd b. Ali'nin de *Müsned*'leri eleştirilir. Delil kuvvetli ise, İmâm Zeyd'in icthâdı bile eleştirilir ve terk edilir.

Demirci: Fakat ben Zeydî kitaplarında Ahmed b. İsa'nın Emâlî'si ile ilgili "mütelakkan bi'l-kabûl" ifadesini okudum.

Yahyâ Sâlim İzzân: Evet, "mütelakkan bi'l-kabûl" şu demektir. Bu kitap yani *Emâlî*, Ahmed b. İsa'ya aittir. Kitabın ona aidiyetinde genel bir kabul vardır. Ancak Hz. Peygamber'e nispet edilen bütün hadîsler reddedilmeye mahkumdur. *Emâlî*'de yer alan bütün hadîsler için biz "mütelakkan bi'l-kabûl/kabule şâyandır" demeyiz böyle bir şeye iltifat etmeyiz.

Demirci: Sefine hadîsi, Menzile hadîsi Gâdiruhum hadîslerine baktığımızda onların delâletinin ka'î olmadığı anlaşılıyor. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Yahyâ Sâlim İzzân: Hayır!, kat'î değildir!

Demirci: Ancak ben Zeydî kitaplarda bu hadîslerin mütevâtir olduğunu okudum.

Yahyâ Sâlim İzzân: Nakil açısından mütevâtirdir. Ancak bu hadislerin delaletleri kat'î değildir.

Demirci: Fakat, Sâhib Abbâd bu konuyla ilgili yazdığı eserde bu hadislerin delaletinin kat'î olduğunu savunuyor.

Yahyâ Sâlim İzzân: Şu an bu konuda yazılmış çok çalışmalar var. Bunların hepsinde bu hadislerin delaletinin kat'î olmadığı ifade edilmektedir. Bu çoğunluğun görüşüdür. Bu konuyla ilgili elimizde *es-Sahâbe inde'z-Zeydiyye* isimli bir çalışma var. Bu çalışmada Zeydî İmamlar Ebû Bekir, Ömer, Osman ve diğerlerini tekfir etmezler. Bunlar hakkındaki hadis zannîdir.

Demirci: Hadîs ilminin sizce bugün bir problemi var mıdır?

Sâlih Ahmed el-Vâil: Nasıl yani? Ne gibi bir problem? Ne problemi, hayır hiçbir problemi yoktur!

Demirci: Meselâ cerh ve ta'dîl alanında birbirinden çok farklı görüşler var. Birinin âdil dediği râviye, diğeri zayıf, hatta uydurma diyebiliyor.

Sâlih Ahmed el-Vâil: Cerh ve ta'dîl ulemasının iyi bilinmesi gerekir. Bu âlimlerden bazıları hüküm vermede müteşeddîd, bazıları mütesâhildir. Bunlar bilinirse mesele kalmaz.

İsmail el-Vezîr: Bugün hadîs ilminin problemi, haber kelimesini kullanmamasıdır. Haber ıstılahını biz, hadîsle ilişkinin kolay olması için alıyoruz. Zira bugün hadîs kelimesini bir kutsallık bürümüştür. Hadîs denildiğinde kalbi teslimiyet oluşuyor. Tenkit yapamıyorsunuz. Fakat haber ıstılahı alınırsa tenkit kolaylaşır. Haber, doğru ve yalan olma ihtimali olan bir sözdür. Ve bu ıstılahta bir kutsallık bulunmamaktadır. Siz birtakım kâideleri habere uygularsınız ve neticede ya red ya da kabul edersiniz. Ancak hadîs böyle değil. Hadîste kalbi bir teslimiyet var. Bir tarafta akli tenkit, bir tarafta da kalbi teslimiyet. İşte hadîs ilminin bugün problemi bu durumdur. Tabi ki şahısların kutsallaştırılması da ayrı bir problem. Bu konuda *el-Feleku'd-devvâr*'ın mukaddimesi hadîs ilmi ve Zeydiyye konusunda çok güzeldir oraya bakmanızı öneririm.

Demirci: Sayın hocalarım hepinize bu mülâkatı kabul edip değerli vakitlerinizi ayırdığınız için çok teşekkür ederim.

Hocalar: Biz de teşekkür ederiz efendim!